

ELSŐ GENERÁCIÓS FIATALOK DIPLOMASZERZÉSÉNEK ESÉLYE EGY NAGYMINTÁS VIZSGÁLAT ALAPJÁN¹

Szerző:

Bocsi Veronika (PhD, habil.)
Debreceni Egyetem (Magyarország)

Lektorok:

Hegedűs Roland (PhD)
Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
(Magyarország)

Ceglédi Tímea (PhD)
Debreceni Egyetem (Magyarország)

A szerző e-mail címe:
bocsiveron@gmail.com

...és további két anonim lektor

Bocsi Veronika (2023): A diplomaszerezés esélyét alakító tényezők feltárása kvantitatív eszközökkel. *Különleges Bánásmód Interdiszciplináris folyóirat*, 9. (2). 17-30. DOI [10.18458/KB.2023.2.17](https://doi.org/10.18458/KB.2023.2.17)

Absztrakt

A felsőoktatás rendszere az egyenlőtlenségek szempontjából is megvizsgálható. A bekerülés esélye, az eredményesség, a lemorzsolódás vagy a képzések típusa alapján különbségek mutathatók ki a hallgatók társadalmi helyzetének függvényében. Vizsgálatunk az első generációs fiatalok diplomaszerezési esélyeire fókuszál. Az elemzés külső kontextusaként a magyar társadalom relatíve rigid struktúráját és csökkenő mobilitását említhetjük meg. Vizsgálatunkban a Magyar Ifjúság 2016 és 2020 adatbázisokat használtuk fel, amelyekben a 25-29 évesek almintájával dolgoztunk ($N^{2016}=2906$, $N^{2020}=2874$). Megvizsgáltuk a szülők iskolai végzettségének reprodukciós mintáit, az első generációs fiatalok társadalmi háttérének fő jellegzetességeit, illetve azt, hogy a nem diplomás szülők gyermekeinek esetében a felsőfokú végzettség esélyét milyen háttértényezők alakították. A magyarázó változók feltárásához bináris regressziós modellt futtatunk le, amelyben a függő változó a legalább BA szintű diploma megszerzése volt, a független változók pedig leírták a szocio-demográfiai helyzetet (nem, szubjektív anyagi helyzet, a régió hátrányos helyzete, településtípus, anya és apa munkajellege, illetve legmagasabb befejezett iskolai végzettsége), a párkapcsolati magatartást (családi állapot, gyermekek száma), a traumatikus életeseményeket, illetve a szülők életével való azonosulást. Eredményeink alapján a diploma megszerzésének esélyét a nem, a településtípus, a szubjektív anyagi helyzet, az anya munkajellege, a szülők iskolai végzettsége és a gyermekek száma alakította. Mindez megerősítette, hogy célszerű a háttérváltozók hatásának egyidejű vizsgálata, amely bizonyos interszekcionális élethelyzeteket vázol fel, ahonnan indulva jobb vagy kedvezőtlenebb eséllyel érik el a fiatalok a felsőoktatást.

¹ Az adatok forrása a Magyar Ifjúság Kutatás 2016 és 2020. Az adatbázisok használati jogát a Társadalomkutató Kft. bocsátotta a rendelkezésre.

Kulcsszavak: iskolai végzettség, első generációs fiatalok, társadalmi egyenlőtlenségek, társadalmi rétegek reprodukciója

Diszciplína: oktatásszociológia

Abstract

FIRST-GENERATION YOUNG PEOPLE'S CHANCES OF OBTAINING A DEGREE BASED ON A LARGE SAMPLE ANALYSIS

The system of higher education can be analysed from the aspects of inequalities. The chance of attendance, the achievement, the phenomenon of drop-out, and types of training programs are approached from the students' social background. Our analysis focuses on the chance of graduation of first-in-family people. The relatively rigid feature of Hungarian society and the lower mobility rate create a specific background for our research. Hungarian Youth Survey 2016 and 2020 databases were used during this analysis and we separated the subsample of young people between 25 and 29 ($N^{2016}=2906$, $N^{2020}=2874$). We try to discover the patterns of parents' educational reproduction, describe the features of first-in-family people, and identify those factors which can form the chance of graduation. A binary regression model was run by us in which the dependent variable was the obtaining of a degree and the list of independent variables contained socio-demographic variables (sex, type of settlement, the economic situation of the region, economic situation, parental educational level, the type of parental profession), different life events (crises, the number of children, etc.) and the identification with the parental lifestyle. With these results, we can identify such an intersectional life situation (being a woman, habitation in cities, more favourable economic situation, mother's white collar work, medium parental educational level, without children) in which the chance of graduation is higher.

Keywords: educational level, first-generational young people, social inequalities, social reproduction

Discipline: educational sociology

Bevezetés

Az oktatásszociológia központi feladata az egyén elért legmagasabb iskolai végzettségének és a társadalmi rétegződés összefonódásának a feltárása. Elemzésünk célja is ehhez illeszkedik, mert két országos, reprezentatív adatbázis segítségével igyekszik feltérképezni azt, hogy hogyan alakul a diplomát szerzők aránya az szülők iskolai végzettségének függvényében, illetve igyekszünk modellezni azoknak a tényezőknél a rendszerét, amelyek a diplomaszerezés esélyét alakítják. A tényezők körét úgy határoztuk meg, hogy túllépünk a szociológia

„kemény” háttérváltozóin (anyagi helyzet, szülők iskolai végzettsége stb.), s a vizsgálatunk részét képező bináris logisztikus regressziós modell független változói közé a párkapcsolati magatartás bizonyos elemei, illetve a szubjektív élethelyzet megélésének bizonyos mutatói is bekerültek. Elemzésünk relevanciáját adja a magyar társadalom relatíve rigid struktúrája, az oktatási rendszer szelektívebb jellege, illetve a felsőoktatásba való bekerülés kritériumainak változása adja – ez utóbbi tényező értelemszerűen fogja alakítani a diplomát szerzők társadalmi összetételét is. Kutatásunk fókuszába tehát

azokat a fiatalokat helyeztük, akik családjukban elsőként szereznek diplomát, helyzetük, jellemzőik feltárását pedig a Magyar Ifjúság 2016 és a Magyar Ifjúság 2020 adatbázisok segítségével végeztük el.

Az első generációs hallgatók fogalmáról

Az egyetem alapvetően az értelmiség képzésének színhelyeként definiálható – és ez a kijelentés még a rendszer eltömegesedett formájában is minden bizonnyal megállja a helyét (Bocsi, 2022). Ugyanakkor a társadalmi reprodukció mintája okán a képzésben résztvevők általában (legalább) középosztálybeli háttérrel bírnak. Annak függvényében, hogy ezt a középosztálybeli háttérrel hogyan is definiáljuk, alakul az eltérő mutatókkal bíró csoport megnevezése is – a nemzetközi szakirodalom a szülők iskolai végzettségére építve használja a „first generation students” (például: Terenzini et al., 1996) vagy a „first-in-family students” kifejezéseket (például: O’Shea, 2016). Mindez némileg eltér a magyar „első generációs értelmiségi” fogalomtól (first-generational intellectuals), mert az értelmiség definíciója nem egyezik meg a diploma meglétével (Fónai, 1995; Kristóf, 2011). A szülők foglalkozási kategóriája alapján találkozhatunk a „working-class students” kifejezéssel is (Tiele et al., 2017; Lehmann, 2012), ami nagyban átfed a nem diplomás szülők gyermekeinek csoportjával, azonban azzal nem azonosítható, hiszen a fehérgalléros munkakörök egy jelentős része nem igényel felsőfokú végzettséget. A települési hierarchiák felől megközelítve a „rural student” kifejezés is használatos (Xie és Reay, 2020). A jelenségkörrel foglalkozó írásokban egy jóval komplexebb fogalommal, a „nem tradicionális hallgató” definíciójával is találkozunk (Forbus, Newbold és Mehta, 2011), aminek értelemszerűen csak egy részhalmazát képezik az elemzésünk tárgyát képező fiatalok. Ez utóbbi fogalom a nem középosztályi háttérű, nem tipikus élethelyzetben élő diákokat öleli fel.

Az első generációs fiatalok elemzések fő szociológiai csapásirányai a felsőoktatási jelenlétre fókuszálnak feltárva az eredményességüket (Próspero és Vohra-Grupta, 2007; Bocsi et al., 2020), lemorzsolódási rátájukat (Ishitani, 2006; Pusztai, Kovács és Hegedűs, 2019) campusra történő eltérő integrációjukat és életmódjukat (Rubin & Wright 2015; Laemml 2011; Christie 2016, Tiele et al. 2017), illetve az élethelyzetük percepcióit és az identitásuk változását (Reay, Crozier & Clayton 2010; Pearce, Down & Moore 2008; Nimer, 2020). Azoknak az elemzéseknek a száma azonban, amely a későbbi élethelyzetre reflektálnak, már jóval csekélyebb. A hazai vizsgálatok (Harcsa et al., 2022; Veroszta, 2016) például felhívják a figyelmet arra, hogy a diplomások esetében az apa iskolai végzettségével összefüggnek a kereseti adatok, s hasonló tematikájú, a hátrányok továbbvitelét leíró elemzések a nemzetközi szakirodalomban is ismertek (Shure, Henderson és Adamecz-Völgyi, 2022).

Felsőoktatási statisztikák

A felsőoktatásba már bejutott, diplomás szülőkkel nem rendelkező fiatalok statisztikai vizsgálata két megközelítésből is történhet. Egyrészt fókuszálhatunk az egyetemekre-főiskolákra bekerültek arányára a populáció egészében, másrészt pedig megvizsgálhatjuk az egyes képzési területeket vagy intézményeket/intézménycsoportokat.

Ez utóbbi megközelítés relevanciáját a felsőoktatás diverzifikációja adja. Ez utóbbi esetben egyértelmű kapcsolat fedezhető fel a képzőhelyek elit jellege és a társadalmi háttérváltozók között – legyen a kutatás színhelye az Egyesült Államok, Anglia, Kelet-Európa vagy Kína (English, 2012; Bathmaker, 2021; Burlutskiaia, 2014; Yeung, 2013; Xie et al. 2023). Hasonló mintázat tapasztalható a magasabb státuszt generáló és magasabb belépési követelményeket támasztó tudományterületek esetében, míg az első generációs aránya például a

pedagógusképzésben magasabb (Hegedűs, 2019, Fónai és Csonka, 2023).

A felsőoktatási expanzió ugyan általánosságban megemeli az első generációs diákoknak a számát, azonban számukra csupán a felsőoktatás 'alsó' szegmense válik elérhetővé, ami összességében az elitképzés zárt jellegén és a társadalmi reprodukció önismétlő mintázatain nem változtat – jogosan fogalmazódik meg tehát az a kijelentés az ezredforduló után, hogy a felsőoktatás nem járul hozzá olyan mértékben a társadalmi egyenlőséghez, mint azt megtehetné (Haveman & Smeeding, 2006, Hegedűs, 2020). A hátrányok kettős természetét – tehát hogy mind mennyiségi, mind pedig minőségi distanciákat mutat (mennyien jutnak be a hátrányos helyzetűek közül az egyetemekre, illetve milyen profilú képzéseket választanak) Boliver (2011) is hangsúlyozza. Modelljének hazai adatokhoz való adaptációját pedig Fónai és Csonka (2023) végzi el. Írásunkban a két megközelítési mód (felsőoktatás egészének elérhetősége vagy egyes képzési területek előtérbe helyezése) közül az elsőt választjuk, hiszen vizsgálatunk módszertani irányához ez illeszkedik.

Az OECD (2012) egy korábbi, 'Education at a Glance' jelentésében található egy olyan jellegű nemzetközi összehasonlítást, amely elemzésünk alapjául szolgálhat. A jelentés a szülőket végzettség szerint három kategóriába osztotta, és esélyhányadosokat számolt a gyermekekre nézve, ami a diploma megszerzésének valószínűségét mutatta meg. Az OECD országok valószínűségeinek átlagai az alacsony végzettség esetében 0,44, közepes végzettség esetében 1,03, míg a magas végzettség esetében 1,9 voltak. A magyarországi értékek arra utaltak, hogy a társadalmi reprodukció iskolai végzettséggel mért olvasata Magyarországon erősebb, hiszen ezek az értékek 0,33, 1,23 és 2,41 voltak. Fónai és Láncki (2023) a DPR adatbázisok alapján vizsgálta meg azoknak a hallgatóknak az arányát, akiknek a szülei diplomások voltak (1. táblázat).

Az eredmények alapján egy ingadozásokkal is terhelt, ugyanakkor növekvő arányról számolhatunk

be – azonban nem feledkezhetünk el arról a tényről, hogy az elmúlt egy évtizedben a szülői generáció iskolai végzettsége is növekedett valamelyest. Az azonban más kutatásokból tudható, hogy a diplomás szülők arányának növekedését meghaladta annak a hallgatói csoportnak a bővülése, akiknek legalább egyik szülője diplomás (Bocsi, 2019).

1. táblázat. Diplomás szülők gyermekeinek aránya a magyar felsőoktatásban 2010 és 2021 között. Forrás: Fónai és Láncki (2023: in press)

Év	Édesapa	Édesanya
2010	25,9	25,7
2011	32,4	35,1
2012	33,8	35,6
2013	23,7	29,0
2014	33,7	37,0
2015	34,0	38,1
2016	33,7	39,2
2017	35,4	40,6
2018	36,6	42,3
2019	38,1	38,0
2020	36,1	42,5
2021	36,1	42,2

Az évtized összességében inkább a bezáródás trendjeit mutatta, még ha zárványszerűen a felsőoktatásban meg is jelentek olyan szervezeti egységek (pl. roma szakkollégiumok), amelyek segítették a hátrányos helyzetű és a legtöbb esetben első generációs hallgatók diplomához jutását segítik (Biczó, 2021; Varga, 2014).

A lehetséges magyarázatok köre – reprodukciós, rendszerszintű és ideiglenes hatások

Annak a ténynek az okai, hogy a nem diplomás szülők gyermekei miért jutnak el alacsonyabb arányban a felsőoktatásba, összetettek. Ha a szakirodalom által felvázolt magyarázatokat csoportosítani szeretnénk, akkor el tudjuk különíteni azokat a mechanizmusokat, amelyek a társadalmi rétegek

reprodukciónak eredeztetők, a különböző rendszerek működésével kapcsolatos elemeket (ilyen rendszerszintű magyarázat lehet egy oktatási rendszer szelektív működése), illetve azokat a hatásokat, amelyek egy adott rövid periódus jellegzetességeiből adódnak. A reprodukciót konstans módon alakító tényezőként olyan elemek említettek meg, mint a tőkefajtákkal való ellátottság, a földrajzi távolságok és az ingázásra való alacsonyabb hajlam, a munka fogalmához kapcsolódó eltérő képzetek, a távlati gondolkodás hiányosságai, vagy a felsőoktatással kapcsolatos információk szűkebb spektruma, illetve a tanuláshoz és az iskolához kapcsolódó sajátos viszony. Ez utóbbi az iskolai eredményességet is alakítja. Ugyanakkor joggal feltételezhetjük, hogy ezen elemek működése társadalmanként valamelyest eltérő. Mivel a társadalmi rétegek újratermelődése az első generációs lét „ellen hat”, ezeket az elemeket gátló tényezőként jellemezhetjük. A reprodukciós mintáit nemzetközi szinten is összehasonlíthatjuk, s ezek alapján kijelenthetjük, hogy a magyar társadalom ide kapcsolható értéke európai összehasonlításban magas, ezért a társadalmi mobilitás mértéke alacsony (Eurostat, 2020).

A legfrissebb hazai elemzések pedig (szintén nemzetközi adatbázisokon dolgozva) az oktatási szintek szélső pólusain az immobilitás erősödését mutatták ki az egyes kohorszok összehasonlításakor (Huszár, Balogh és Győri, 2022). Az oktatási rendszerek a társadalmi mobilitás csatornái, felépítésük, működésük mind növelheti, mind pedig csökkentheti annak esélyét, hogy a nem diplomás szülők gyermekei elérjék a felsőoktatást. A magyar közoktatási rendszer egésze inkább mutat szelektív jegyeket (Csapó, Molnár és Kinyó, 2009, Hegedűs 2019), s a PISA vizsgálat alapján a gyermekek iskolai teljesítménye és a szülői háttér között nemzetközi szinten is erős az összefüggés (I1) – mindezek függvényében azt mondhatjuk, hogy az oktatási rendszer szintjén a gátló tényezők erőteljesebben hatnak.

Az előbb említett tényezőkön kívül bizonyos, hogy az adott időszakban megfigyelhető társadalmi-gazdasági-politikai kontextusok is okozhatják az első generációs diákok rátájának megváltozását, amelyeket ösztönző ('push') vagy gátló ('pull') tényezőkként is azonosíthatunk. Mivel ezek köre széles, és hatásukat egyszerre fejtik ki (átalakítva a reprodukció amúgy is működő mintáit), a százalékos arányok változásai mögötti tényleges okok inkább sejtethők, mint pontosan modellezhetők és elkülöníthetők.

A jelenlegi magyarországi társadalmi környezetet megvizsgálva azt találjuk, hogy a gátló tényezők sora erőteljesebbnek mutatkozik – ilyen lehet a fiatalok alacsonyabb munkanélküliségi rátája, ami a munkavállalás irányába mozdítja a fiatalokat; az első generációsok által könnyebben elérhető pályák kereseti lehetőségei vagy a felsőoktatás bemeneti követelményeinek a 2010-es évek második felében történő szűkítése. Ösztönző tényezőként említhetjük az első generációsokat, roma vagy hátrányos helyzetű fiatalokat segítő programok bővülését, illetve a 2022-es évben történő, a felsőoktatásba való belépési kritériumok átalakítását (pl. nyelvvizsgakövetelmények és a ponthatárok megváltozása – I3). Feltételezhetjük azt is, hogy az oktatáspolitikai ideiglenes változásai bizonyos idő elteltével, valamint egy irányba mutató célrendszerrel a rendszerszintű működést is átalakíthatják, s teremthetnek kedvezőbb vagy kedvezőtlenebb környezetet az iskolai végzettség alapján leírható mobilitási folyamatoknak.

Kutatási kérdések

Vizsgálatunk során a következő kutatási kérdéseket fogalmaztuk meg:

- R1 Milyen mintákat tudunk azonosítani a szülők iskolai végzettségének reprodukciója során?
- R2 A háttérváltozók milyen mintái lesznek jellemzők az első generációs fiatalokra?

R3 Milyen tényezők alakítják az esélyét a diploma megszerzésének az első generációs fiatalok esetében?

A kutatás empirikus keretei

Elemzésünk során a Magyar Ifjúság 2016 és 2020 adatbázisokat használtuk fel, amelyből leválasztottuk a 25 és 29 év közötti almintát – döntésünket az indokolta, hogy ez a korosztály már nagyobb eséllyel szerezte meg a végleges iskolai végzettségét.

Vizsgálatunk a következő lépésekből áll: 1) a 2016-os és a 2020-as adatbázis segítségével megvizsgáljuk a 25-29 év közöttiek legmagasabb iskolai végzettségét (alapfok vagy alatta, szakvégzettség, középiskolai érettségi, diploma vagy PhD), mégpedig úgy, hogy elkülönítjük a nem diplomás szülők gyermekeit azoktól, akiknek legalább egyik szülője diplomás. 2) A 2020-as adatbázis segítségével mind az apa, mind az anya végzettsége mentén elemezzük a fiatalok legmagasabb iskolai végzettségét. Mindkét esetben az előbb említett négykategóriás végzettségi adatokat használjuk, és keresztábrák elemzést futtatunk le. 3) A 2020-as adatbázisból leválasztjuk azokat, akik 25 és 29 év közöttiek, és a szüleik nem diplomások. Egy bináris regressziós modellt futtatunk le, aminek függő változója a legalább alapfokú diploma megszerzése. A független változók körét úgy határoztuk meg, hogy lefedje a fiatalok szocio-demográfiai háttérét és legfontosabb életeseményeit. A háttérváltozók közé bekerült a nem (férfi, nő), a szubjektív gazdasági háttér (nélkülözések között élünk, hónapról hónapra anyagi gondjaink vannak, éppen hogy kijövünk a jövedelmünkből, beosztással jól kijövünk, gondok nélkül élünk – ebből egy negatív, pozitív és közepes kategória elkülönítve), a településtípus (falu, kisebb város, megyeszékhely, főváros), az anya és apa munkajellege (kék- vagy

fehérgalléros munka), a szülők iskolai végzettsége (alapfok vagy alatta, szakvégzettség, érettségi), a régió fejlettsége (hátrányos vagy nem hátrányos helyzetű régió az Eurostat alapján – I2). Az elemzésbe bevontuk a gyermekek számát (nincs, egy van, kettő vagy több), és a családi állapot mutatóját (nőtlen/hajadon, házas, elvált, élettársi kapcsolatban él – az elvált kategóriát az alacsony elemszám (N=15) miatt nem használtuk). A kitöltők által megélt traumatikus életeseményekből indexet képeztünk (itemek: meghalt az édesanyja vagy az édesapja, elváltak a szülei, elvesztette a munkahelyét a szülője vagy a nevelőszülője, súlyos anyagi veszteség érte a családjukat – igen válasszonként egy pont), ami folytonos változóként került a modellbe. Illetve felhasználtuk azt a kérdést, ami a kitöltők viszonyát mérte fel a szülők éle-téhez (megfelel, nem felel meg, részben felel meg). Dummy kódolás a szubjektív anyagi helyzet, a szülők iskolai végzettsége, a település-típus, a szülők életével való azonosulás, a családi állapot, illetve a gyermekszám kapcsán használtunk.

Az elemzés mintája

A Magyar Ifjúság 2016 és 2020 adatbázisok elemszáma 8000 fő (a kutatás 15 és 29 év közötti fiatalokat ér el). A mintavétel többlépcsős és rétegzett volt, az első lépcsőt a magyarországi települések rétegzett mintája alkotta, a másodlagos keretet pedig az adott települések élő fiatalok képezték. A mintát nemre, korcsoportra, régióra, településtípusra és iskolai végzettségre súlyozták (Domokos et al., 2021). Az általunk használt változók százalékos mintázatait az adatbázisokban az 2. és a 3. táblázat tartalmazza. A trauma indexe 0 és 4 közötti értéket vett fel, átlaga 0,281, a szórása pedig 0,666 volt.

2. táblázat. A Magyar Ifjúság 2016 és 2020 adatbázisok jellemzői (25 és 29 év között) a saját végzettség és a szülői háttér szempontjából ($N^{2016}=2906$, $N^{2020}=2874$)

Végzettség	2016		2020	
	fő	%	fő	%
Saját végzettség – alafok vagy alatta	277	9,5	202	7
Saját végzettség – szakvégzettség	718	24,7	630	21,9
Saját végzettség – gimnáziumi érettségi vagy szakvégzettség érettségivel	1202	41,4	1248	43,4
Saját végzettség – diploma vagy PhD	708	24,4	793	27,6
Egyik szülő sem diplomás	2303	83,8	2201	79,7
Legalább egyik szülő diplomás	444	15,62	559	20,3

3. táblázat. A regressziós modell háttérváltozóinak százalékos megoszlása (Magyar Ifjúság 2020 adatbázis, $N=2874$)

Háttérváltozók		fő	százalék
nem	férfi	1441	50,1
	nő	1432	49,8
település típusa	Budapest	553	19,3
	megyeszékhely	650	22,6
	kisebb város	884	30,8
	falu	787	27,4
anya foglalkozása	fizikai munka	1669	60,8
	szellemi munka	1095	39,2
apa foglalkozása	fizikai munka	1998	72,4
	szellemi munka	761	27,6
régió	hátrányos helyzetű régió	1392	48,4
	nem hátrányos helyzetű régió	1482	51,6
szülők életéhez való viszony	megfelel	1334	47,7
	részben felel meg	763	27,3
	nem felel meg	697	24,2
szubjektív anyagi helyzet	pozitív	1945	68,7
	közepes	771	27,2
	negatív	116	4,1
apa végzettsége	alafok	317	11,4
	szakvégzettség	1197	43,1
	érettségi	823	29,7
	diploma	438	15,8
anya végzettsége	alafok	341	12,1
	szakvégzettség	950	33,8
	érettségi	1083	38,5
	diploma	437	11,5
családi állapot	nőtlen/hajadon	1270	44,2
	házas	763	26,6
	párkapcsolatban (együtt is élnek)	824	28,7
	elvált	15	0,5
gyermek száma	nincs gyermeke	2031	73
	egy gyermeke van	505	18,2
	kettő vagy több gyermeke van	245	8,8

Eredmények

Elemzésünk első lépéseként a 2016-os és a 2020-as adatbázist hasonlítjuk össze abból a szempontból, hogy a szülők iskolázottságának mintái alapján hogyan alakul a fiatalok diplomaszerzésének százalékos aránya (egyik szülő sem diplomás, egyik szülő diplomás, mind a két szülő diplomás). A kapott adatokat a 4.a és 4.b táblázat tartalmazza.

Elemzésünk második lépésében az anya és az apa végzettségének négy kategóriás változójának, illetve a 25-29 éves fiatalok legmagasabb iskolai végzettségének (szintén négy kategóriával lefedve) a kapcsolatát tártuk fel. Az 5.a és az 5.b tábla ennek keresztábrás elemzésnek a vizsgálatát mutatja be – már csak a 2020-as évre fókuszálva.

4.a táblázat. A fiatalok iskolai végzettsége a szülők diplomájának függvényében a Magyar Ifjúság 2016 adatbázis alapján (N²⁰¹⁶=2758)

A fiatalok iskolai végzettsége (2016)	A szülők iskolai végzettsége (2016)		
	nincs diplomás szülő (%)	egyik szülő diplomás (%)	mindkét szülő diplomás (%)
nyolc általános vagy kevesebb	11,2	0,9	0,4
szakvégzettség	29,7	1,8	2,7
gimnáziumi érettségi vagy szakvégzettség érettségivel	43	38,7	27,4
diploma	16,1	58,5	69,5
<i>összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

4.b táblázat. A fiatalok iskolai végzettsége a szülők diplomájának függvényében a Magyar Ifjúság 2020 adatbázis alapján (N²⁰²⁰=2747, *khi-négyzet statisztika*, $p<0,05$, *sig.*: <0,001)

A fiatalok iskolai végzettsége (2020)	A szülők iskolai végzettsége (2020)		
	nincs diplomás szülő (%)	egyik szülő diplomás (%)	mindkét szülő diplomás (%)
nyolc általános vagy kevesebb	8,4	0,8	0
szakvégzettség	26,8	5,1	1
gimnáziumi érettségi vagy szakvégzettség érettségivel	37,8	42,6	17,2
diploma	17,5	51,6	81,8
<i>összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

5.a. táblázat. Az édesapa és a fiatalok legmagasabb iskolai végzettségének kapcsolata (Magyar Ifjúság 2020, N=2773, *khi-négyzet statisztika*, $p<0,05$, *sig.*: <0,001)

Apa végzettsége	Stat. változó	A fiatal legmagasabb iskolai végzettsége				összesen (fő)
		8 általános osztály vagy annál kevesebb	szakvégzettség	gimnáziumi érettségi vagy érettségi szakvégzettséggel	diploma	
8 általános osztály vagy annál kevesebb	gyakoróság	130	108	65	13	316
	adjusted. res.	<u>25,8</u>	<u>5,6</u>	<u>-8,7</u>	<u>-10,0</u>	
szakvégzettség	gyakoróság	45	409	592	151	1197
	adjusted. res.	<u>-5,5</u>	<u>13,7</u>	<u>5,5</u>	<u>-15,6</u>	
gimnáziumi érettségi vagy érettségi szakvégzettséggel	gyakoróság	12	81	442	288	824
	adjusted. res.	<u>-7,2</u>	<u>-9,2</u>	<u>7,0</u>	<u>5,5</u>	
diploma	gyakoróság	1	8	108	320	427
	adjusted res.	<u>-5,9</u>	<u>-11,0</u>	<u>-8,6</u>	<u>23,1</u>	

5.b táblázat. Az édesanya és a fiatalok legmagasabb iskolai végzettségének kapcsolata (Magyar Ifjúság 2020, N=2773, kéb-négyzet statisztika, $p < 0,05$, sig.: $< 0,001$)

Anya végzettsége	Stat. változó	A fiatal legmagasabb iskolai végzettsége				összesen (fő)
		8 általános osztály vagy annál kevesebb	szak-végzettség	gimnáziumi érettségi vagy érettségi szakvégzettséggel	diploma	
8 általános osztály vagy annál kevesebb	gyakoriság	139	128	62	12	341
	adjusted. res.	<u>26,4</u>	<u>7,4</u>	<u>-10,0</u>	<u>-10,6</u>	
szakvégzettség	gyakoriság	32	374	443	102	951
	adjusted. res.	<u>-5,2</u>	<u>15,8</u>	<u>2,4</u>	<u>-14,4</u>	
gimnáziumi érettségi vagy érettségi szakvégzettséggel	gyakoriság	21	108	606	348	1083
	adjusted. res.	<u>-8,2</u>	<u>-12,2</u>	<u>10,6</u>	<u>4,2</u>	
diploma	gyakoriság	1	10	110	316	437
	adjusted res.	<u>-6,0</u>	<u>-10,8</u>	<u>-8,4</u>	<u>22,7</u>	

Harmadik lépésben arra vállalkoztunk, hogy az első generációs fiatalok esetében vizsgáljuk meg azoknak a változóknak a mintázatát, amelyeket később a regressziós modellünkbe is bevontunk. Az elemzés során keresztábra elemzést, illetve a trauma indexével kapcsolatban variancia-analízist futtattunk le (sig. $< .05$). Szignifikáns összefüggések rajzolódtak ki a nem (nők - $X^2(1, N = 2201) = 35,79, p < .001$), a településtípus (Budapest és megyeszékhely - $X^2(1, N = 2201) = 53,48, p < .001$), a régió (nem hátrányos helyzetű régió - $X^2(1, N = 2200) = 10,69, p < .001$), a pozitív szubjektív anyagi helyzet - $X^2(2, N = 2179) = 49,67, p < .001$), az apa és az anya iskolai végzettsége (gimnáziumi érettségi vagy érettségi szakvégzettséggel - $X^2(2, N = 2201) = 157,55, p < .001$; $X^2(2, N = 2201) = 170,70, p < .001$), az apa és az anya munkajellege (szellemi munka - $X^2(1, N = 2183) = 39,64; p < .001$; $X^2(1, N = 2183) = 118,91,45, p < .001$), illetve a párkapcsolati magatartás bizonyos mintái esetén (nincs gyermeke - $X^2(2, N = 2125) = 30,46, p < .001$, nőtlen/hajadon - $X^2(2, N = 2188) = 15,87, p < .001$). A traumatikus eseményekből képzett index értéke nem tért ez az iskolai végzettség függvényében, és nem volt kapcsolat a szülők életével való azonosulás esetén sem.

Hogy megtudjuk, hogy a diplomaszerezés esélyét milyen tényezők alakítják, a már korábban ismertetett bináris regressziós modellt futtattuk le, aminek eredményeit a 6. táblázat mutatja be. Szignifikáns összefüggést a nem, a településtípus, az anya foglalkozása, a szubjektív anyagi helyzet, az anya és az apa iskolai végzettsége, illetve a gyermekek számának esetében találtunk.

Összegzés

Vizsgálatunk előtt három kutatási kérdést fogalmaztunk meg. Az első arra vonatkozott, hogy milyen mintákat fogunk találni a szülői háttér függvényében a fiatalok végzettsége kapcsán. A táblázatokból (4.a, 4.b) leolvasható, hogy a nem diplomás szülők gyermekeiből a 2016-os évben 16,11%, míg 2020-ban 17,5% szerzett diplomát – az adatbázis két hulláma között pedig jelentősebb elmozdulás nem volt látható. Abban a csoportban, ahol mind a két szülő diplomás, a fiatalok között (szinte) nincs olyan, aki csupán alapvégzettséget szerez, a magas iskolai végzettség újratermelésének aránya viszont magas, sőt, a két hullám között még növekedett is (69,5% és 81,8%).

6. táblázat A diplomaszerzés esélyét meghatározó tényezők a nem diplomás szülők gyermekeinek mintájában (Magyar Ifjúság 2020, N=2201, Nagelkerke $R^2=0,208$, -2 Log likelihood= 1658,975)

A diplomaszerzés esélyét meghatározó tényezők	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Nem (0=férfi, 1=nő)	,725	,129	31,430	1	<,001	2,066
Településtípus (referencia: Budapest)			18,001	3	<,001	
Megyeszékhely	,456	,206	4,916	1	,027	1,578
Kisebb város	,098	,201	,237	1	,627	1,103
Falu	-,315	,219	2,071	1	,150	,730
Anya foglalkozása fizikai munka (0=nem, 1=igen)	-,415	,164	6,377	1	,012	,660
Apa foglalkozása fizikai munka (0=nem, 1=igen)	,198	,191	1,078	1	,299	1,219
Hátrányos helyzetű régió (0=nem, 1=igen)	,126	,144	,759	1	,384	1,134
Szülők életéhez való viszony (referencia=megfelel)			2,109	2	,348	
Részben felel meg	,204	,150	1,844	1	,174	1,226
Nem felel meg	,003	,163	,000	1	,985	1,003
Trauma index (folytonos változó)	,060	,106	,318	1	,573	1,062
Szubjektív anyagi helyzet (referencia=pozitív megítélés)			15,173	2	<,001	
Közepes megítélés	-,524	,153	11,655	1	<,001	,592
Negatív megítélés	-1,793	,862	4,324	1	,038	,166
Apa végzettsége (referencia=alapfok)			22,559	2	<,001	
Apa végzettsége szakvégzettség	,175	,364	,231	1	,630	1,191
Apa végzettsége érettségi	,906	,377	5,780	1	,016	2,475
Anya végzettsége (referencia=alapfok)			14,831	2	<,001	
Anya végzettsége szakvégzettség	,282	,377	,558	1	,455	1,326
Anya végzettsége érettségi	,921	,385	5,711	1	,017	2,511
Családi állapot (referencia= nőtlen/hajadon)			3,776	2	,151	
Házas	,107	,187	,330	1	,566	1,113
Párkapcsolatban	-,232	,160	2,114	1	,146	,793
Gyermekek száma (referencia= nincs gyermeke)			19,277	2	<,001	
Egy gyermeke van	-,903	,212	18,164	1	<,001	,405
Kettő vagy több gyermeke van	-,640	,290	4,859	1	,027	,528
Konstans	-2,678	,452	35,085	1	<,001	,069

A vegyes háttérű gyermekek esetében, akik speciális csoportnak tekinthetők (egy korábbi elemzésünkben a vegyes háttérű egyetemista fiatalok egyetemre irányuló disszonáns motivációit tártuk fel – Bocsi, Pusztai és Fényes, 2020) inkább lefelé irányuló elmozdulás érzékelhető. Ennek magyarázatai lehetnek azok a gátló tényezők, amely a munkaerőpiac felé mozdíthatják a vegyes háttérű fiatalokat (pl. szakvégzettséggel elérhető magasabb keresetek, a munkaerőpiac különböző szegmenseinek a bővülése az adott időszakban). Mindezek egy

olyan társadalmi mobilitási folyamatot is elindíthatnak, amely egy, a munkaerőpiac alakulása miatt kialakuló lefelé irányuló strukturális mobilitás jele is lehet ebben a speciális háttérű csoportban. Az is leolvasható (5.a és 5.b táblázat), hogy mind az apa, mind az anya esetében erősen reprodukálódik a szülő iskolai végzettsége – erre utalnak az adjusted reziduals soronkénti értékei is. Különösen erősen termelődik újra a két szélső pólus, tehát a nyolc általános vagy kevesebb, illetve a diplomás kategória – ez illeszkedik Huszár, Balogh és Győri

(2022) eredményeihez. A két szélső pólus közötti elmozdulás, ami egy komolyabb intergenerációs mobilitási ívként értelmezhető, felfelé irányban valamelyest működik (316 főből 13 fő az apák esetében, 341 főből 12 fő az anyák esetében), lefelé azonban szinte egyáltalán nem (1-1 fő), ami arra utal, hogy a kohorsz esetében a plafon sokkal 'ragadósabb', mint a padló.

Megállapíthatjuk azt is, hogy még a szakvégzettség felé is alig visz a diplomás szülők gyermekeinek az életpályája. A felfelé irányuló mobilitás ilyen mértékű íve a reziliencia jelenségköréhez is kapcsolható (Ceglédi, 2012). Összességében tehát egy, a szélső pólusokon erősen reprodukáló mintát találunk, amit a vegyes háttérű fiatalok lefelé irányuló mozgásával és a diplomás szülők gyermekeinek erős újratermelődésével egészíthetünk ki. A mintázat a vizsgálat két hulláma között többé-kevésbé változatlan képet mutatott (a két diplomás szülők gyermekeinek erősebb újratermelődésével és a vegyes háttérűek nagyobb arányú lefelé mozgásával).

A második kutatási kérdésünk az volt, hogy a csoport jellemzésekor milyen jegyeket tapasztalunk. Összességében a legtöbb, modellbe később beemelt elem szignifikáns összefüggést mutatott – kivéve a traumatikus életeseményekből képzett index. A családjukban először diplomát szerzők között felülreprezentáltak voltak a nők, a települési hierarchia magasabb fokáról vagy a kedvezőbb régióból érkezők, az érettségizett szülők gyermekei, a fehérgalléros munkakörben dolgozók gyermekei, a jobb anyagi helyzetben élők, s a párkapcsolati magatartás alapján azok, akik nem vállaltak gyermeket, illetve nőtlenek vagy hajadonok. Az eredmények alapján azt mondhatjuk, hogy a kutatások során használt „első generációs” fogalom (vagy más, azal rokon élethelyzetet leíró kifejezés) további árnyalása szükséges, mert a kategórián belüli eltérő pozíciók – ahogyan később majd látni fogjuk – eltérő mobilitási esélyeket biztosítanak.

A harmadik kutatási kérdésünk arra vonatkozott, hogy egy modellbe bevonva mely tényezők fogják

növelni vagy csökkenteni a diploma megszerzésének esélyét az első generációsok között. A kérdésre adott válaszunkat a 6. táblázat alapján foglalmaztuk meg. Az első lényeges eredmény a nemek közötti eltérésekre mutat rá. A nők mobilitási rátája általában magasabb, mint a férfiaké (12), ugyanakkor a jelenség nem általános (Bukodi és Paskov, 2020). A felsőoktatás elérésének eltérő esélyeihez kapcsolhatjuk Fényes (200) korábbi kutatási eredményét, amely szerint a férfiak kedvezőbb szociális helyzet esetén lépnek be a felsőoktatásba. Ugyanakkor a jelenség háttere tovább gondolandó – joggal feltételezhetjük, hogy a gátló és az ösztönző tényezőkhöz való viszonyoknak van egyfajta gender olvasata, tehát a felsőoktatás vagy a munkaerőpiac vonzó hatása a nemi szerepekbe ágyazott bele – a szakvégzettség által biztosított magasabb keresetek például a férfiak esetén működhetnek inkább gátló tényezőként (s tegyük hozzá azt is, hogy a szakvégzettséghez tartozó magasabb keresetek „férfi” szakmák esetében jellemzőek). Ráadásul a mobilitásnak a végzettség szerinti dimenziója csak az egyik, bár igen fontos lehetséges megközelítése. Bukodi (1999) egy korábbi elemzésében a két nem esetében eltérő motivációs hátteret és stratégiát feltételez – a nők almintájában a döntés a kulturális reprodukció elvéhez kapcsolódott, míg a férfiak csak akkor próbálták meg a felsőoktatásba való bejutást, ha a szociális háttérük kedvezőbb volt, s oktatási döntéseiket inkább a racionális, extrinzik elemek alakították. Huszár, Balogh és Győri (2022) elemzésének egyik lényeges eredménye, hogy a kedvezőtlenebb helyzetű lányok esélye a társadalmi mobilitáshoz jobb, mint a kedvezőtlen helyzetű fiúk esélye.

A szocio-demográfiai mutatók felső pólusain magasabb a diploma megszerzésének esélye (nagyobb települések, érettségi, kedvező anyagi helyzet), ami logikus eredménynek tekinthető. Fontos eredmény ugyanakkor, hogy a régiók gazdasági helyzete mentén eltéréseket nem találtunk. A szülők munkajellege esetében csak az anya hatása

volt szignifikáns, az apáé nem. Abban az esetben tehát, ha a szülők nem diplomások, de az édesanya beosztott szellemi munkát végez, nagyobb az esélye a fiatal egyetemre kerülésének. A párkapcsolati magatartás esetében a gyermekvállalás negatív hatást gyakorolt a felsőoktatás elvégzésének esélyére, a családi állapot azonban nem formálta azt. A szubjektív anyagi helyzet kapcsán kiemelendő, hogy már a közepes megítélés is csökkentette a harmadfokú végzettség megszerzésének a valószínűségét. Az esélyhányadost legnagyobb erővel az anya érettségi vizsgája alakította pozitív irányban, míg a másik póluson a szubjektív anyagi helyzet negatív megítélését találjuk.

Összességében azt mondhatjuk, hogy kutatási eredményeink egybeeszenek az elméleti keretekben felvázoltakkal – egy, a szélső pólusain bezáródó, az iskolai végzettségeket nagy arányban reprodukáló mechanizmus rajzolódik ki, amelyben a diploma megszerzésének az esélye a lányok körében magasabb. Elemzésünk újszerűségét az adta, hogy a hagyományos, rétegződést leképező „kémény” mutatókon túl beemeltünk a modellbe más háttérváltozókat is (régió, településtípus, megélt traumák), s a korai iskolalehagyással vagy a NEET-jelenséggel (foglalkoztatásban, képzésben és oktatásban sem résztvevők, 'Not in Education, Employment, or Training') is kapcsolatba hozható párkapcsolati magatartás (Fehérvári, 2015) hatását is feltérképeztük. Az eredmények segítségével be tudjuk azonosítani azokat az interszekcionális élethelyzeteket (Varga, 2017) a nem diplomás szülők gyermekeinek az esetében, amelyek megnövelik a diplomaszerezés esélyét (nő, lakhatás a települési hierarchia magasabb szintjén, kedvezőbb anyagi helyzet, anya fehérgalléros munkaköre és a gyermekvállalás hiánya). A kapott eredmények felhívják a figyelmet a magyarázó tényezők szélesebb körére és egyidejű használatára, ráirányíthatják a figyelmet arra, hogy az „első generációs” csoport nem írható le homogén jegyekkel, illetve kijelölhetnek további

elemzési szálakat (például az adatok nemek szerinti további bontását).

Irodalmak

- Bathmaker, A. M. (2021). Social Class and Mobility: Student Narratives of Class Location in English Higher Education, *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 42(1): 75–86. DOI [10.1080/01596306.2020.1767938](https://doi.org/10.1080/01596306.2020.1767938)
- Biczó, G. (2021). Roma colleges for advanced studies network in Hungary. *Különleges Bánásmód-Interdiszciplináris folyóirat*, 7(1), 7–15. DOI [10.18458/KB.2021.1.7](https://doi.org/10.18458/KB.2021.1.7)
- Boliver, V. (2011). Expansion, differentiation, and the persistence of social class inequalities in British higher education. *Higher Education*, 61, 229–242.
- Bocsi V. (2022). *Értelmiségképzés és felsőoktatás*. Belvedere Meridionale.
- Bocsi, V. (2019). First Generation Students in the Hungarian Higher Educational System. *Central European Journal of Educational Research*, 2(2), 53–65. DOI [10.37441/CEJER/2020/2/1/5758](https://doi.org/10.37441/CEJER/2020/2/1/5758)
- Bocsi, V., Pusztai, G., és Fényes, H. (2020). Első generációs hallgatók a campuson-különös tekintettel az eredményesség kérdéskörére. *Szociológiai Szemle*, 30(4), 26–44. DOI [10.51624/SzocSzemle.2020.4.2](https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2020.4.2)
- Bukodi, E. (1999). Educational choices in Hungary. *Hungarian Statistical Review*, 77(SN3), 71–94.
- Bukodi, E., Paskov, M., és Nolan, B. (2020). Intergenerational class mobility in Europe: a new account. *Social Forces*, 98(3), 941–972. DOI [10.1093/sf/soz026](https://doi.org/10.1093/sf/soz026)
- Burlutskaja, M. G. (2014). Higher Education as a Means of Upward Social Mobility: The Expectations of Graduates and the Realities of Present-Day Society, *Russian Education & Society*, 56 (4), 52–63. DOI [10.2753/RES1060-9393560404](https://doi.org/10.2753/RES1060-9393560404)

- Ceglédi, T. (2012). Reziliens életutak, avagy a hátrányok ellenére sikeresen kibontakozó iskolai karrier. *Szociológiai Szemle*, 22(2), 85–110.
- Christie, F. (2016). Career Guidance and Social Mobility in UK Higher Education. *British Journal of Guidance and Counselling*, 44(1), 72–85. DOI [10.1080/03069885.2015.1017551](https://doi.org/10.1080/03069885.2015.1017551)
- Csapó B., Molnár Gy. és Kinyó L. (2009). A magyar oktatási rendszer szelektivitása a nemzetközi összehasonlító vizsgálatok eredményeinek tükrében. *Iskolakultúra*, 19(3–4), 3–13.
- Domokos T.; Székely L., Kántor Z. és Pillók P. (2021). *Magyar Fiatalok 2020. Kérdések és válaszok – fiatalokról, fiataloktól.* (2021). Erzsébet Ifjúsági Alap Társadalomkutató Kft, Budapest.
- English, H. (2012). *Transition of Students from Economically Disadvantaged Backgrounds to Research Led Universities* [Conference presentation]. Annual Meeting of the Bulgarian Comparative Education Society, Kyustendil, Bulgaria.
- Eurostat (2020). Social Mobility in Europe Across Generations. https://joint-research-centre.ec.europa.eu/crosscutting-activities/facts4eufuture-series-reports-future-europe/beyond-averages-fairness-economy-works-people/social-mobility-europe-across-generations_en
Utolsó látogatás: 2023.15.24.
- Fehérvári, A. (2015). Lemorzsolódás és a korai iskolaelhagyás trendjei. *Neveléstudomány*, 3, 31–47.
- Fényes, H. (2009). Nemek szerinti iskolai eredményesség és a férfihátrány hipotézis. *Magyar Pedagógia*, 109(1), 77–101.
- Fónai, M. (1995). Értelmiség, értelmiség és elit. *Felső-Magyarországi Szemle*, 2, 1–11.
- Fónai, M., és Csonka, É. (2023). A végzett pedagógusok diplomás pályakövetése. *Educatio*, 32(1), 85–106. DOI [10.1556/2063.32.2023.1.6](https://doi.org/10.1556/2063.32.2023.1.6)
- Fónai, M. és Láncki V. (2023). Myth or Reality? Mobility Trends among Recent Graduates of Different Fields of Study, *Central European Journal of Educational Research*, 5(3). (in press)
- Forbus, P., Newbold, J. J. és Mehta, S. S. (2011). A study of non-traditional and traditional students in terms of their time management behaviors, stress factors, and coping strategies. *Academy of Educational Leadership Journal*, 15, 109.
- Harcza, I., Monostori, J., Ceglédi T. és Dabney-Fekete, I. (2022). A nemzedékek közötti iskolai mobilitás mintázata és összefüggései az anyagi helyzettel: A reziliensek hátrányai a diploma után. *socio.hu*, (12)4–26. DOI [10.18030/socio.hu.2022.3.4](https://doi.org/10.18030/socio.hu.2022.3.4).
- Hegedűs R. (2019). A felsőoktatásba bejutott, hátrányos helyzetű fiatalok iskoláinak jellemzése. *Neveléstudomány*. 7(1) 60–73. DOI [10.21549/NTNY.25.2019.1.5](https://doi.org/10.21549/NTNY.25.2019.1.5)
- Hegedűs R. (2020). *Kompetenciák – hátrányok – térségek. Avagy honnan s hogyan jutnak el a hátrányos helyzetűek a felsőoktatásba?* Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Haveman, R. és Smeeding, T. (2006). The Role Higher Education in Social Mobility, *The Future of Children*, 16(2), 125–150. DOI [10.1353/foc.2006.0015](https://doi.org/10.1353/foc.2006.0015)
- Huszár, Á., Balogh, K., és Győri, Á. (2022). Educational mobility at the top and the bottom of the social structure in Hungary. *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, 8(2), 138–155. DOI [10.17356/ieejsp.v8i2.858](https://doi.org/10.17356/ieejsp.v8i2.858)
- Kristóf, L. (2011). *A magyar értelmiség rekrutációja.* Értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem.
- Laemmler, T. (2011). "Getting educated": Working class and first-generation students and the extra-curriculum. *Sociology Honor Projects*, Paper 32.
- Lehmann, W. (2012). Extra-Credential Experiences and Social Closure: Working Class Students at University. *British Educational Research Journal*, 38(2), 203–218. DOI [10.1080/01411926.2010.535894](https://doi.org/10.1080/01411926.2010.535894)
- Nimer, M. (2021). Beyond social mobility: Biographies, habitus and responses to changing 'conditions of existence' among university

- scholarship students. *Sociological Research Online*, 26(1), 92-107. DOI [10.1177/1360780420911380](https://doi.org/10.1177/1360780420911380)
- OECD (2012). *Education at a Glance 2012: OECD Indicators*. OECD Publishing. DOI [10.1787/eag-2012-en](https://doi.org/10.1787/eag-2012-en)
- O'Shea, S. (2016). Avoiding the manufacture of 'sameness': First-in-family students, cultural capital and the higher education environment. *Higher Education*, 72, 59-78.
- Pearce, J., Down, B. és Moore, E. (2008). Social Class, Identity and the Good Student: Negotiating University Culture. *Australian Journal of Education*, 52(3), 257-271. DOI [10.1177/000494410805200304](https://doi.org/10.1177/000494410805200304)
- Próspero, M. és Vohra-Gupta, S. (2007). First generation college students: Motivation, integration, and academic achievement. *Community College Journal of Research and Practice*, 31(12), 963-975. DOI [10.1080/10668920600902051](https://doi.org/10.1080/10668920600902051)
- Pusztai G., Kovács K. és Hegedűs R. (2019). Lemorzsolódók tegnap, ma és holnap. *Educatio* 28(4). 737-754. DOI [10.1556/2063.28.2019.4.6](https://doi.org/10.1556/2063.28.2019.4.6)
- Rubin, M. és Wright, C. L. (2017). Time and Money Explain Social Class Differences in Students' Social Integration at University. *Studies in Higher Education*, 42(2), 315-330. DOI [10.1080/03075079.2015.1045481](https://doi.org/10.1080/03075079.2015.1045481)
- Shure, N., Henderson, M., & Adamecz-Völgyi, A. (2022). The labor market returns to "first-in-family" university graduates. *Journal of Population Economics*, 36, 1395-1429. DOI [10.1007/s00148-022-00908-y](https://doi.org/10.1007/s00148-022-00908-y)
- Terenzini, P. T., Springer, L., Yaeger, P. M., Pascarella, E. T. és Nora, A. (1996). First-Generation College Students: Characteristics, Experiences, and Cognitive Development. *Research in Higher Education*, 37(1), 1-22. DOI [10.1007/BF01680039](https://doi.org/10.1007/BF01680039)
- Tiele, T., Pope, D., Singletin, A., Snape, D. és Stanistreet, D. (2017). Experience of Disadvantage: The Influence of Identity on Engagement in Working Class Students' Educational Trajectories to an Elite University. *British Educational Research Journal*, 43(1), 49-67. DOI [10.1002/berj.3251](https://doi.org/10.1002/berj.3251)
- Varga, A. (2014). Inkluzív szakkollégiumi közösség. *Iskolakultúra*, 14(5), 28-34.
- Xie, A., Kuang, H. és Hong, Y. (2023). Favouring Middle-and Upper-Class Students? The Structure and Process of Attending China's Selective Universities. *Central European Journal of Educational Research*, 5(3). (in press)
- Xie, A., & Reay, D. (2020). Successful rural students in China's elite universities: Habitus transformation and inevitable hidden injuries?. *Higher Education*, 80, 21-36. DOI [10.1007/s10734-019-00462-9](https://doi.org/10.1007/s10734-019-00462-9)
- Yeung, W. J. J. (2013). Higher education expansion and social stratification in China. *Chinese Sociological Review*, 45(4), 54-80. DOI [10.2753/CSA2162-0555450403](https://doi.org/10.2753/CSA2162-0555450403)
- Varga, A. (2017). Inkluzivitás napjainkban: hátrányos helyzetű, roma/cigány fiatalok életútja. *Educatio*, 26(3), 418-430. DOI [10.1556/2063.26.2017.3.8](https://doi.org/10.1556/2063.26.2017.3.8)
- Veroszta Zs. (2016). *Frissdiplomások 2015*. Kutatási zárótanulmány. Diplomás Pályakövetési Rendszer Országos Kutatás. Oktatási Hivatal Felsőoktatási Elemzési Főosztály.

Internetes hivatkozások:

- I1 PISA 2018. Web: <https://www2.compareourcountry.org/pisa/country/hun?lg=en>
Utolsó látogatás: 2023.05.24.
- I2 Eurostat 2020 Web: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/regions/data/main-tables>
Utolsó látogatás: 2023.04.25.
- I3 2022 évi LIX törvény, Egyes felsőoktatással, szakképzéssel és felnőttképzéssel összefüggő törvények módosításáról. Web: <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/8dc743a371025072079f857560b08c4406036b2f/megtekintes>
Utolsó látogatás: 2023.06.05.